

AUGAS MEDICINAIS GALEGAS.

Unha historia ecolóxica

Por Fausto Galdo

A formación xeolóxica do chan galego, as terras mais antergas da Ibéria, son as responsábeis da grande riqueza en fontes de augas minero-medicinais na Nosa Terra. Coñecidas desde sempre, foron ulitizadas polos romanos, esmoreceron moito tempo até coller pulo no século XIX para morrer pouco despois da Guerra Civil. Cámbios estruturais de senso empresarial poden axudar a facé-las retoñar adaptadas ás esixencias de hoxe en día.

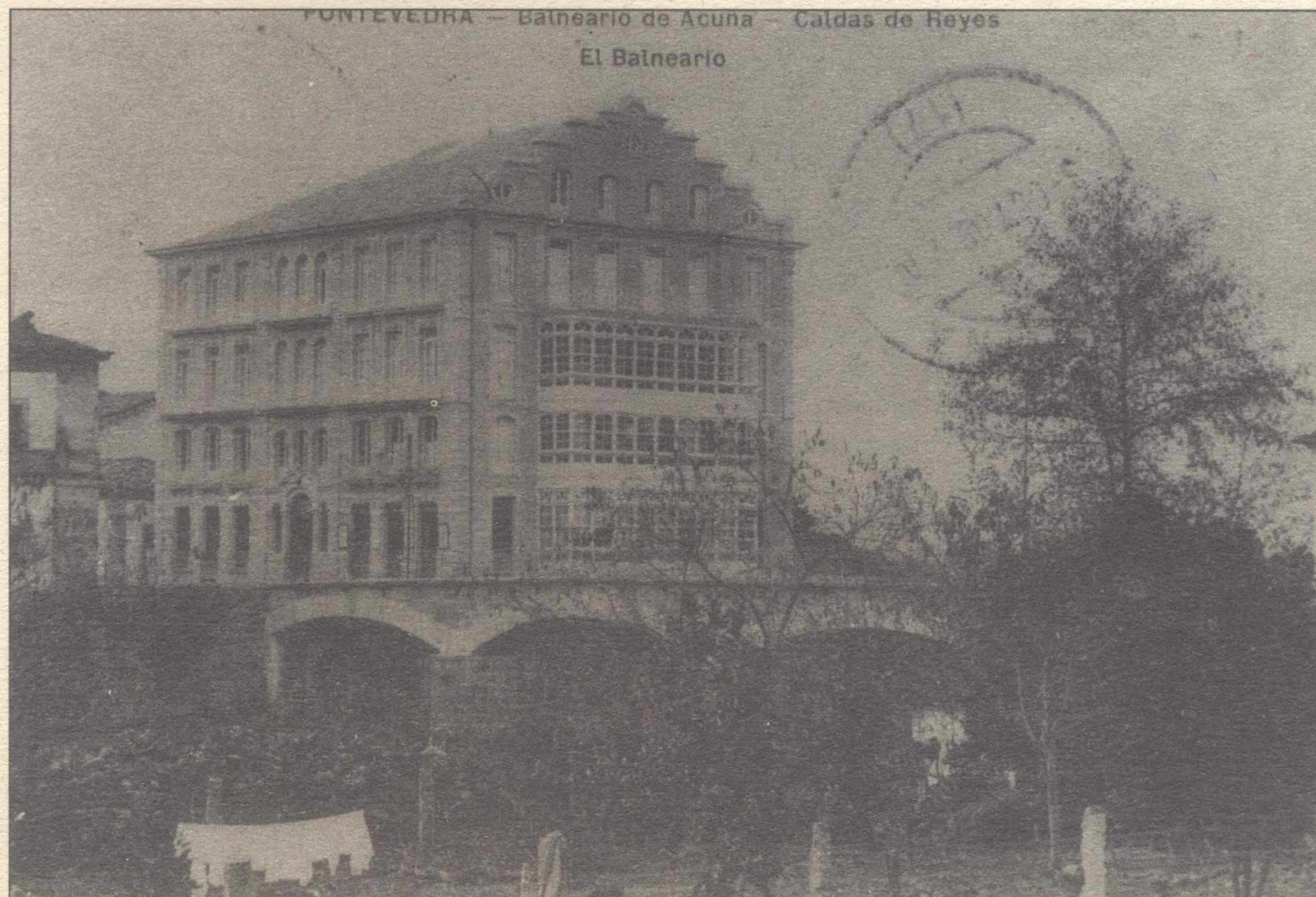
Ainda que carecendo de datos escritos é o mais probábel que xa os primitivos "callaicos" usaran as augas minerais, ben axeitadas de coñecer polo vapor de auga nas quentes, e o cheiro nas sulfurosas e o sabor especial das ferruxentas. Pódese afirmar por lóxica que o instinto de saúde que se dá en todos os povos primitivos levara-os a empregá-las como medio curativo. Estrabón (64 a.X.-19d.X.) relata o costume dos baños de vapor seguidos de baños frios entre os indíxenas; de feito atópanse na cultura castrexa unha especie de fornos con corredores e unha estancia usadas a xeito de sauna. Estas estruturas foron coñecidas como "pedras fermosas", identificadas polas bélidas gravaduras no granito dos muros: O Castro de Borneiros en Cabana; a Punta dos Prados en Espasante; Santa Mariña de Augas Santas en Ourense son as mostras mais chamativas.

As vías dos romanos na Galicia están feitas de xeito práctico para comunicar as vilas administrativas (Lucus, Astúrica, Braga) ou para coidar os intereses económicos do Império, principalmente os mineiros. Os roteiros percorren os mais doados pasos do monte e os vales mais axeita-

dos da nosa complicada orografía. Uns 20 km separan as chamadas "mansións"; os marcos son columnas de pedra labrada en indicacións que permiten coñecer as distancias e a época das estradas. Canteiras de "miliarios" atópanse perto do Rio Caldo. Algunhas das mansións mais salientábeis e nas que se atopan abundosos restos arqueolóxicos estaban asentadas ás beiras de fontes termais, o que per-

mitia aos viaxeiros disfrutar do descanso e a cura.

"Aquis Originis" no Rio Caldo, "Querquernis" nos Baños de Bande, "Geminis ou Salientibus" nos Baños de Molgas, son algunhas das paradas da via XVIII Braga-Astorga, "Búrbida" nos Pazos de Borbén, "Celenis" nas Caldas do Rei, as "Termas de Lucus" en Lugo na via XIX Braga-Lugo, son algunhas das coñecidas. Moitos restos

romanos atópanse noutras localizacións de vías secundarias ou non ben identificadas como Cuntis, Carballo, Guitiriz, Mondariz e outros. As Termas públicas sobreviventes na Galicia son as de Lugo á beira do Miño, aínda en uso. Noutras fontes atópanse achádegos arqueolóxicos de infraestructuras, mosaicos, aras votivas, moedas ou simples canos para levar a auga.

Carécese de datos pra saber que uso tiveron as augas no tempo dos godos. Eu quero deixar constancia de que algúns dos restos máis salientábeis da arte visigótica na nosa Terra, como Santa Comba de Bande ou Santa Eufemia de Ambia están moi perto dos Baños de Bande e de Molgas e que as pedras dos altares foron vellas aras votivas adicadas ás ninfas das augas.

A cristianización das fontes termais escomenza por adicá-las á Virxe ou aos Santos. A teima relixiosa das augas, que se teñen por morada dos demos, ten o cúmulo nos escritos do Bispo Martín Dumiense ou de Braga (s.VI) de grande influencia nos devanceiros (non podemos esquecer que pola súa influencia en Portugal, os días da semana non están adicados nin se nomean cos nomes da Lua e os Planetas, senón que seguen os números ordinais: prima, segunda ou terza feira). Este abade de orixe maxiara na súa obra "De correctione Rusticorum" tenta alonxar aos paisanos ("rústicos") galegos das augas por mor das pantasma das idolatrias. Tempo despois, na Galicia dos mosteiros, a meirande norma exercen-na as Reglas dos frades. Lembramos que San Pacomio prohibe o baño salvo doenzas e San Benito limita-o ao consello do Abade.

Cuntis, Caldas do Rei, Lugo, Ourense e Molgas entre as augas quentes, e Melón entre as frias son as referencias nos primeiros tratados de augas. Salientamos o de Limón Montero (Alcalá, 1697) "Espejo cristallino de las Aguas de España...". As mesmas termas, pouco mais ou menos, atópanse nos capítulos que adica Fernando Sande y Lago, Albeitar de Noia, un dos grandes ilustrados galegos, ás véxadas inxustamente esquecido. O "Compendio de Albeytería" (Madrid, 1729) é un fermoso e garimoso libro.

Pedro Gómez de Bedoya y Paredes, médico do Cabildo compostelán e primeiro Cadeiradego de Anatomía na Universidade, edita pola conta do Cabildo catedralicio un importante estudo que non chegou a rematarse,

polo menos impreso, a "Historia Universal de las Fuentes Minerales de España" (Santiago, 1763). Somentes abrangue até as augas do Foxo do Deza en Prado-Lalín. Un manuscrito da mesma autoría feito pola obriga do Proto-Medicato, moito mais modesto

Algunhas das mansións mais salientábeis e nas que se atopan abondosos restos arqueolóxicos estaban asentadas ás beiras de fontes termais, o que permitía aos viaxeiros disfrutar do descanso e a cura.

nos detalles, completa un total de 54 fontes na Terra galega.

Durante todo o século XIX, coincidindo ou adiantándose á creación do corpo de Médicos directores de Baños (1816), as xentes da Sociedade Económica de Amigos do País de Santiago danlle un importante pulo ás fontes minerais de Galicia. Salientar importantes esforzos persoais, que non parecen feitos illados: O Conde e Ximonde, ilustrado en Pazo na bisbarra da Ulla (que mantiña ás súas costas unha "Escola de Debuxo" en Santiago, onde acudeu a propia Rosalia de Castro), doa unha pia de cantería, cuberta e con reparos para vestirse nos Baños de Cuntis, e procura un sistema de esmolas pra axuda dos doentes probes que aínda funcionaba nos anos cincuenta deste século; Pedro António Sánchez arranxa do seu peto a Burga da Ponte-Bea na Ulla, unha fermosa pia de laxas de cantería, redonda, partida en gaxos de laranxa, hoxendia esnaquizada polo gaseoducto; impulsa as análises, por parte do farmacéutico D. Gabriel Fernández Taboada, das augas das Caldas de Reis.

Pero sen dúbida foi D. António Casares Rodríguez, Rector da Universidade e Presidente dos Amigos do País, o que a través das publicacións fixo todo o posíbel, e mais, por poñer as Augas minerais de Galicia no primeiro plano das Hespañas, dotando-as dos necesarios análises para ser recoñecidas de utilidade pública.

Nicolás Taboada Leal merece un parrafiño aparte. Viveirés afincado na cidade de Vigo, foi o impulsor do lazareto de cuarentena pra os barcos nos illotes de San Simón e San Antón no

fondal da ría. Entre epidemias do cólera-morbo que asolaron as vilas de beira-mar, foi capaz de recoller o escrito e percorrer todas as fontes reseñadas e publicar a "Hidrología Médica de Galicia" (Madrid, 1877) o traballo mais completo até agora. Chórase Taboada do abandono e da incúria como xa fixeran os devanceiros.

Mondariz, as Augas de Verín, Caldas e Cuntis, O Incio, Molgas, Lugo, Cortegada, A illa da Toxa, Guitiriz, Caldas de Tui, Arteixo e Carballo son algúns dos balneários paradigmáticos na Galicia de entre-séculos cuxa lembranza chega aos nosos días.

Escollo como emblemático o exemplo de Mondariz, sen dúbida o mais salientábel dos Balneários de Galicia e un dos mellores da Europa. O concepto empresarial dos Enrique Peinador, pai e fillo, fixo das gándaras de Mondariz, nas beiras do Tea, un complexo balneoterápico que non limitou o seu labor ás augas. Tentaron de facer un Instituto de Hidroloxía que se cedeu en 1929 á Facultade de Medicina. Mondariz forma parte por merecementos propios da grande historia das cousas ben feitas nesta nosa Terra:

A Granxa de Sanmil nas Pias, con produtos ecolóxicos, con animais estabulados con técnicas moi adiantadas prá época, producindo lácteos como queixo fresco, requesón, leite callado, soro, mel, carne, ovos e troitas na primeira piscifactoría de Galicia. A pescuda de outros sensores de alimentación

A Granxa de Sanmil nas Pias, con productos ecolóxicos, queixo fresco, requesón, leite callado, soro, mel, carne, ovos, troitas... Era a pescuda de outros sensores de alimentación baseada na Naturoterapia.

baseada na Naturoterapia levábase a cabo no Instituto de Nutrición.

No museo etnográfico recollíanse os achádegos dos castros de perto do Balneário, ferramentas de traballo e aparellos de madeira, olas de barro, rodas de liño e un sen fin de cousas da casa. No parque, espallados entre os xardíns, os papiteis e pedras labradas recollidas do abandono das igrexas e

dos castelos da bisbarra. Misturados coa flora autóctona, árbores que viñan da "Estufa para aclimatación de plantas exóticas". Estes foi o derradeiro grande invernadeiro da nosa Terra.

Arquitectura emblemática que converte o Gran-Hotel, proxecto de Xenaro De la Fuente (enxeñeiro do porto de

Vigo) nun dos hoteis mais salientábeis de Europa. Echegaray, Premio Nobel de Literatura, non dubida en chamalle: "Palacio de las Aguas". Outros edificios como o Templete da fonte da Gándara constrúense segundo os plans de Antónío Palácios.

Quero rematar lembrando o labor

de mecenazgo dos Peinador. O v i d i o Murguia, o fillo de Rosalia, pintor da que se chamou "A Xerazón Doente", morren rematar os cadros pra o salón de baile do Gran-Hotel; Castelao pintou os seus fermosos "cadros de cegos" (hoxe no Pazo da Condesa Pardo Bazán, sé da Real Académia Galega) pra o recibimento do Teatro de 400 cadeiras, con unha programación de temporada con pezas dramáticas e líricas, apoiadas polo coro galego "Agarimos da Terra", composto polos propios empregados, así como a Banda de Música "Chan da

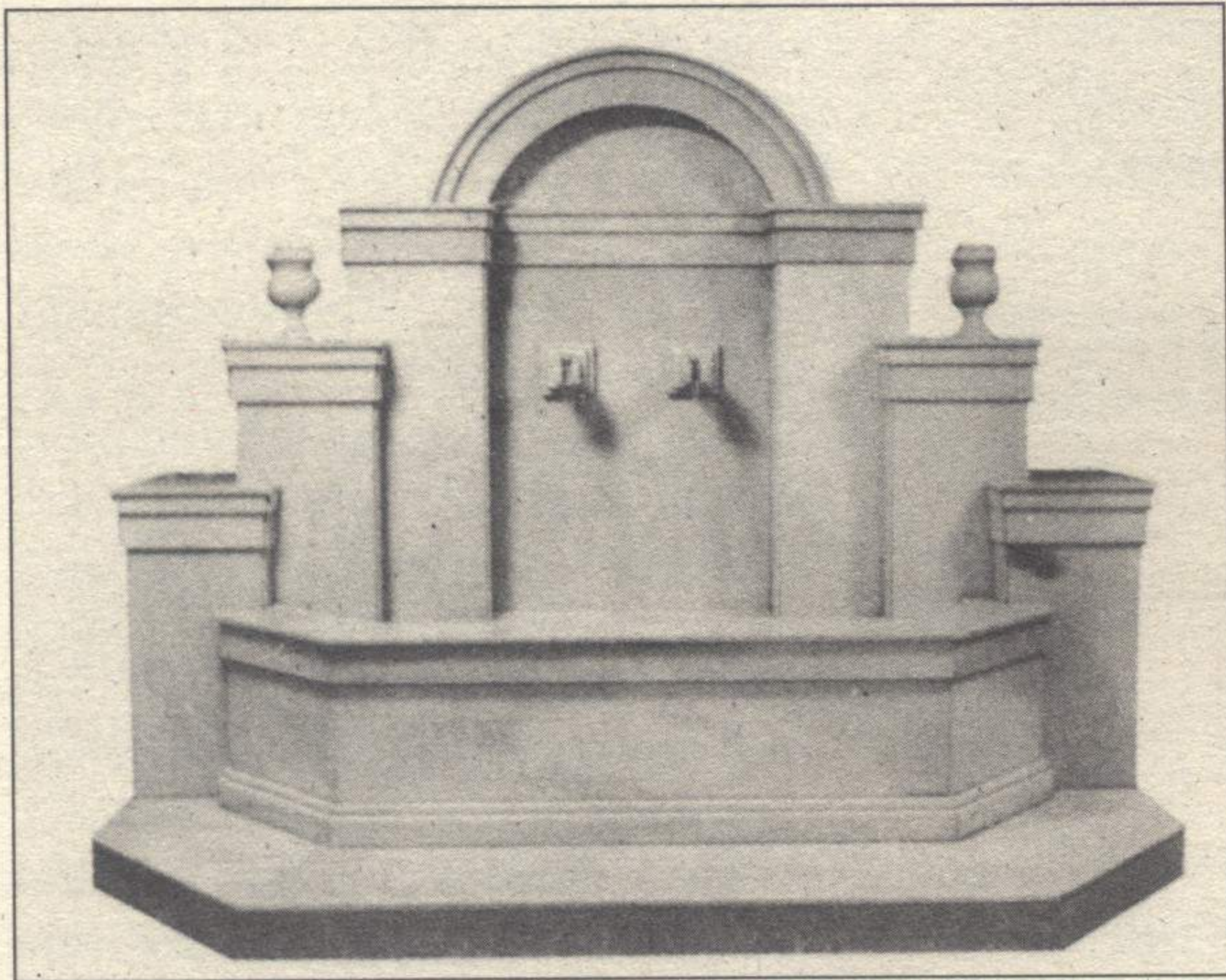
Gándara" con xentes da bisbarra. Eiqui celebráronse actos solemnes da Real Académia Galega, como os parladoiros do ingreso de Cabanillas e Rey Soto.

Mondariz-Balneáριο tivo unha importante Imprenta onde es imprentaron moitos libros de teima galega, como obras de Cabanillas con portadas de Castelao, entre eles "A Rosa de cen follas", cuxa segunda edición facsimilar emprega o Sr.Fraga como agasallo da Xunta de Galicia.

Fai mais de vinte anos que o Gran-Hotel do Balneáριο de Mondariz converteuse en catro paredóns requemados e o Teatro nunha planta embotelladora. Novos ventos empresariais tentan de rescatá-lo.

Perdida a fé nas milagreiras propiedades curativas das Augas termais, os Balneários esmorecen na incúria, algúns imposíbeis de recuperar no concepto actual, pois a venda dos terreos das fincas convírte-os en edificios con auga quente; noutros, a derradeira mellora remóntase aos tempos de esplendor. As termas galegas andan a perdé-lo paso, vellos hoteis ás veces de grandes arquitectos: Ciórraga en Arteixo, Vázquez Gulías no proxecto ourixinal da Toxa, Antónío Palácios na fachada do Balneáριο da Virxen de Cuntis, seguen sen remozar. Son moi poucas e cativas as pias de auga termal, cáseque ningun ximnasio terapéutico alonxa os Balneários galegos do camiño de Europa.

Terreos pra xogar ao golfe, un dos atractivos mais importantes nos Balneários de hoxe, pode ser unha das posibilidades pra acadar consideración internacional. Pódese facer no Carballiño, Guitiriz, Mondariz e Cuntis entre outros Balneários que teñen vocación de "vila Termal".

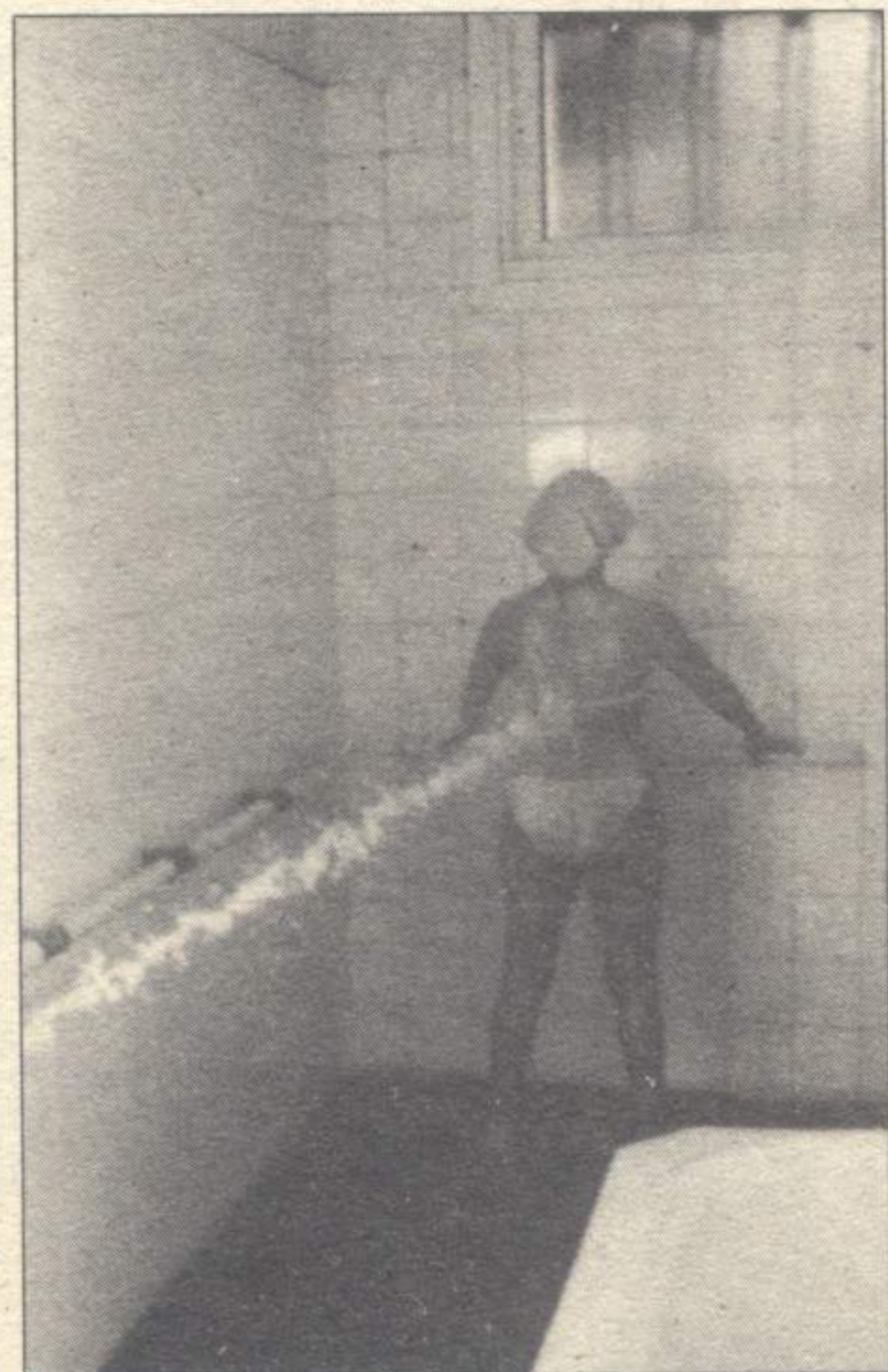
Augas termais, sulfurada, ferruxentas... aplican-se hoxe en salas de baño, duchas, e outras instalacións para tratar principalmente afeccións reumáticas, respiratorias e dermatolóxicas. Pero tanto as indicacións como as formas de aplicación son mui variadas.

APLICACIONES:

- Chorros de presión, lóstrego, chorro subacuático.
- Baños simples, hidromasaxe, masaxe subacuático.
- Baños con burbullas de ozono.
- Duchas circulares, Duchas nasais, Inalacións.
- Fangos, Pedilúvios, manilúvios.
- Pulverizacións
- Agua en bebida

INDICACIONES:

- Sistema circulatorio e nervioso.
- Afeccións Quirúrxicas, Hepáticas.
- Trastornos metabólicos, Vias urinárias (cálculos)
- Reumatismo (Artrose, Artrite, Lumbago...)
- Afeccións respiratorias (Asma, Bronquite, Faringite, Sinusite...)

BALNEARIO DE LUGO - HOTEL

TERMAS ROMANAS

ABIERTO TODO EL AÑO

**AGUAS BICARBONATADAS, SULFURADAS MIXTAS
HIPERTERMALES (43'3°)**

BARRIO DEL PUENTE S/N
TFNOS. (982) 22 12 28 - 22 16 59

27004 LUGO